

Straffansvar för psykiskt våld

Remissyttrande ställt till Justitiedepartementet

Inledning

Maskrosbarn har beretts möjlighet att inkomma med remissvar på departementspromemorian Straffansvar för psykiskt våld (Ds 2022:18). Maskrosbarn yttrar sig med utgångspunkt i vårt uppdrag att företräda barn vars föräldrar har ett missbruk, psykisk sjukdom eller som utsätter dem för våld. Maskrosbarn avgränsar sitt yttrande till övergripande synpunkter samt kommentarer på förslag som berör dessa barn och som Maskrosbarn bedömer som särskilt relevanta utifrån ett barnrättsperspektiv.

Sammanfattning

Maskrosbarn tillstyrker förslaget att införa en ny bestämmelse som föreskriver straffansvar för psykisk misshandel i 3 kap. 5 a § brottsbalken. Maskrosbarn anser att förslaget kan bidra till att stärka det straffrättsliga skyddet för våldsutsatta barn.

Som övergripande synpunkter vill vi även framföra att Maskrosbarn

- framhåller vikten av fördjupade analyser utifrån ett barn- och barnrättsperspektiv
- utifrån vad som framgår av departementspromemorian inte kan se att barn och unga har fått komma till tals i utredningen eller att utredningen gjort särskilda överväganden kring barns delaktighet i utredningsarbetet
- ställer sig kritiska till att utredningen inte föreslår någon förändring i bestämmelsen om barnfridsbrott i 4 kap. 3 § brottsbalken och anser att den nya straffbestämmelsen om psykisk misshandel ska läggas till i brottskatalogen för barnfridsbrott
- inte delar utredningens bedömning att det inte finns tillräckliga skäl för att föreslå någon särreglering av preskription för psykiskt våld mot målsägande under 18 år
- att preskriptionstiden för alla brott mot barn ska räknas från den dag barnet fyller eller skulle ha fyllt 18 år om brottet är begånget mot en person under 18 år och vid gärningstidpunkten var närstående till gärningspersonen. För vissa utvalda brott bör även preskriptionstiden avskaffas helt
- anser att en särskild straffbestämmelse om misshandel mot barn ska införas i brottsbalken.

En ny straffbestämmelse om psykiskt våld

Om världen var ett papper eller en teckning så känns det som att han försöker suddas ut mig från den. Ungdom på Maskrosbarn.

Maskrosbarn tillstyrker förslaget att införa en ny bestämmelse som föreskriver straffansvar för psykisk misshandel i 3 kap. 5 a § brottsbalken.

Maskrosbarn är mycket positiva till utredningens förslag att införa en ny straffbestämmelse om psykisk misshandel. Utifrån vår målgrupps behov ser vi detta som en mycket viktig utveckling och ett avgörande steg i att stärka det straffrättsliga skyddet för våldsutsatta barn. En mycket stor del av de barn och unga vi möter vittnar om att de blivit utsatta för psykiskt våld. Maskrosbarns senaste rapport "Jag tyckte jag bodde i helvetet" (2020) visade att 81 % av de tillfrågade ungdomarna hade erfarenhet av att bli utsatta för psykiskt våld av en vuxen i hemmet. Barnen beskriver en vardag där de i princip dagligen fått höra elaka, nedsättande och kränkande ord som kan vara riktade såväl mot den egna personen som mot deras umgänge och deras prestationer. Många av dem beskriver det som att de har blivit mobbade i sina egna hem. Barnen berättar även att det kan vara svårare att sätta ord på det psykiska våldet och att veta var gränsen går för vad som räknas som våld. Vidare berättar barnen om att de upplever att vuxna de möter normaliserar det psykiska våld de blivit utsatta för och att denna specifika typ av våld inte tas på lika stort allvar som till exempel fysiskt våld.

... när jag har sökt hjälp där (socialtjänsten) så sa de att; finns det inga synliga fysiska tecken på att du har blivit slagen så kan vi inte göra något. Ungdom på Maskrosbarn.

Att införa en ny straffbestämmelse om psykisk misshandel har uttryckligen efterfrågats av barn som Maskrosbarn samtalat med i referensgrupper. En sådan reglering hade enligt barnen varit en tydlig markering mot psykiskt våld. Utifrån vad barnen själva berättar anser därför Maskrosbarn att införandet av en ny straffbestämmelse skickar en viktig signal till barn att våld i alla dess former är oacceptabelt och att de handlingsmönster som barnen vittnar om faktiskt kan vara straffbara.

Att psykiskt våld tydligare kommer att omfattas av straffansvar hoppas Maskrosbarn även kommer att leda till att vuxna professionella inom bland annat socialtjänsten, hälso- och sjukvården och skolan i större utsträckning kommer att ta barn på allvar när de berättar om psykiskt våld och agerar därefter. Inför att den föreslagna lagstiftningen träder i kraft vill Maskrosbarn framhålla vikten av kunskapshöjande insatser gentemot vuxna professionella som kommer i kontakt med barn i sitt dagliga arbete. Vuxna professionella har en mycket viktig roll i att upptäcka barn utsatta för psykiskt våld och agera för att säkerställa att dessa barn erbjuds vård, stöd och insatser. Det är därför av stor vikt att professionella förstår den nya straffbestämmelsens innebörd och tillämpningsområde. Professionella behöver även ha kunskaper om psykiskt våld och dess konsekvenser, om hur de kan upptäcka utsatthet och agera vid misstanke om att ett barn är utsatt. Kunskapshöjande

insatser kan också förväntas bidra till att fler fall av psykisk misshandel mot barn anmäls, utreds och lagförs. Samverkan mellan myndigheter, såväl på en allmän och övergripande nivå som på en individuell nivå, är enligt Maskrosbarn av avgörande betydelse. Maskrosbarn ser ett stort behov av att skapa bättre förutsättningar och avlägsna hinder för samverkan mellan berörda myndigheter. Maskrosbarn anser att inrättandet av barnahus är ett mycket viktigt steg i rätt riktning för att säkerställa samverkan mellan polis, socialtjänst och hälso- och sjukvård. Barnahusens verksamhet bör dock lagregleras för att öka likvärdigheten vad gäller tillgången till och innehållet i verksamheten över landet. Verksamheten måste även följas upp och utvärderas utifrån barns erfarenheter för att förbättra kvaliteten. Det bör även utredas om barnhusen ska styras centralt.

Övergripande synpunkter

Vikten av en fördjupad analys utifrån ett barn- och barnrättsperspektiv

Maskrosbarn välkomnar att utredningen har lyft barn- och barnrättsperspektivet, gjort kopplingar till barnkonventionen samt fört resonemang om barns särskilda utsatthet vid brott. Maskrosbarn ser dock ett behov av en fördjupad analys utifrån ett barn- och barnrättsperspektiv. Frågan om preskription har till exempel inte analyserats utifrån ett barnperspektiv alls, vilket kommer beröras närmare nedan. Maskrosbarn vill framhålla vikten av att utredningar beaktar de konsekvenser som olika förslag kan ha för barn och barns rättigheter och redovisar sådana överväganden. Att i större utsträckning synliggöra ett barnrättsperspektiv bidrar till att säkerställa barnkonventionens genomslag i såväl lagstiftningsarbete som rättstillämpning.

Barns delaktighet i utredningsarbetet och rätten att komma till

Maskrosbarn vill understryka vikten av att involvera barn och unga i utredningsarbete inför framtagande av ny lagstiftning. Maskrosbarn kan, utifrån vad som anges i departementspromemorian, inte se att barn och unga har fått komma till tals i utredningen eller att särskilda överväganden kring barns delaktighet i utredningsarbetet har gjorts. Maskrosbarn påminner om barn och ungas rätt att komma till tals i alla frågor som rör dem enligt artikel 12 barnkonventionen. Det finns många olika tillvägagångssätt för att lyfta in barns röster i en utredning. Det bör företrädesvis ske genom direkta samtal med barn men kan även ske genom att samråda med berörda barnrättsorganisationer som kan företräda barns åsikter och vidareförmedla deras erfarenheter. Detta bör med fördel göras redan i samband med att direktiven skrivs.

Förändring i bestämmelsen om barnfridsbrott

Maskrosbarn ställer sig kritiska till att utredningen inte föreslår någon förändring i bestämmelsen om barnfridsbrott i 4 kap. 3 § brottsbalken. Maskrosbarn anser att den nya straffbestämmelsen om psykisk misshandel bör läggas till i brottskatalogen för barnfridsbrott. Att bevittna psykiskt våld kan ha lika allvarliga konsekvenser för barn som att

bevittna fysiskt våld. Att lägga till psykisk misshandel i brottskatalogen hade inneburit ett starkare skydd för barn som bevittnar våld i hemmet.

Vid införandet av straffbestämmelsen barnfridsbrott uppgavs i propositionen att de brott som skulle omfattas av brottskatalogen var sådana att de typiskt sett är ägnade att skada barnets tillit eller trygghet i förhållande till gärningspersonen eller offret för grundbrottet. Vidare angavs att det skulle vara brott som är särskilt skadliga för ett barn att bevittna, brott som är vanligt förekommande i nära relationer och brott som ett barn typiskt sett kan förstå innebörden av (prop. 2020/21:170, s. 27, 45). Den nya föreslagna straffbestämmelsen om psykisk misshandel uppfyller dessa kriterier och är rentav ett typexempel på ett sådant brott. Brottet psykisk misshandel bör därför logiskt sett läggas till i brottskatalogen för barnfridsbrott. Att lägga till psykisk misshandel i brottskatalogen är även logiskt om man ser till karaktären av de andra brott som ingår i barnfridsbrottet. Hur psykisk misshandel är konstruerat som brottstyp hindrar inte heller att brottet läggs till i brottskatalogen för barnfridsbrott.

Frågan om preskription

Maskrosbarn konstaterar att utredningen inte har analyserat eller belyst frågan om preskription utifrån ett barnrättsperspektiv. Detta ställer sig Maskrosbarn kritiska till eftersom preskription kan få stora konsekvenser för barn.

Maskrosbarn delar inte utredningens bedömning att det inte finns tillräckliga skäl för att föreslå någon särreglering av preskription för psykiskt våld mot målsägande under 18 år. När barn utsätts för brott finns det anledning att avvika från huvudregeln att de enskilda brottsliga gärningarna preskriberas utifrån de enskilda brottens straffskala och ta hänsyn till följande. Det kan ta många år innan ett barn vill eller har möjlighet att anmäla ett brott som den blivit utsatt för. Det finns flera olika anledningar till detta. När barn blir utsatta för brott av en vuxen i hemmet är barnet ofta beroende av denna person både juridiskt, ekonomiskt, känslomässigt och praktiskt. Att bryta denna beroendeställning och uppnå en viss grad av självständighet gentemot den personen som utsatt en för brott är ofta en nödvändig förutsättning för att kunna ta steget att anmäla. En sådan självständighet är för många barn möjlig först i vuxen ålder. Många barn har inte en trygg vuxen utanför hemmet som kan finnas med som stöd under processen och hjälpa barnet att anmäla. Även känslor som skam, skuld och en rädsla för repressalier kan hindra barnet från att anmäla brott. Barnet kan också vara rädd för att inte bli trodd och oroa sig för konsekvenserna av att man berättar, både för egen del och för andra familjemedlemmar. Vuxenvärlden brister ofta i att informera barn om deras rättigheter och vad barn kan göra om deras rättigheter har blivit kränkta. Det är inte säkert att barnet förstår att den blivit utsatt för ett brott. Först i vuxen ålder kan barnet få kunskap om att det man blivit utsatt för faktiskt är en brottslig handling och behovet av upprättelse kan växa fram över tid.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det är naturligt att det ofta kan dröja långt in i vuxen ålder innan en person anmäler ett brott den blivit utsatt för som barn. Möts man

som vuxen då av beskedet att brottet preskriberats går möjligheten till upprättelse förlo-
rad. Maskrosbarn vill därför framhålla att det utifrån ett barnrättsperspektiv och brotts-
offerperspektiv är viktigt att det finns en möjlighet att få upprättelse även om det förflutit
lång tid sedan brottet begicks. Barns särskilda utsatthet vid brott och de ovan redovisade
särskilda omständigheterna som hindrar barn från att anmäla brott innebär sammantaget
att det finns skäl att särreglera preskription för psykiskt våld mot målsägande under 18
år.

Införandet av en särskild straffbestämmelse om misshandel mot barn

Att införa en särskild straffbestämmelse om psykisk misshandel är ett viktigt steg i rätt
riktning för att stärka det straffrättsliga skyddet för våldsutsatta barn. Maskrosbarn ser
dock en risk i att barn- och barnrättsperspektivet kan tappas bort vid den praktiska till-
ämpningen och att bestämmelsen inte får det genomslag som lagstiftaren avsett för att
skydda barn utsatta för psykisk misshandel av en vuxen i hemmet.

För att bättre kunna tillgodose behovet av ett stärkt straffrättsligt skydd för barn anser
Maskrosbarn att en särskild straffbestämmelse om misshandel mot barn även bör införas
i brottsbalken. En sådan straffbestämmelse hade även varit mer ändamålsenlig i förhål-
lande till barnkonventionens krav. Straffbestämmelsen bör enligt Maskrosbarn ta sikte på
våld som riktas mot ett barn av en förälder eller en person under vars fostran, vård eller
tillsyn ett barn står. Vidare bör straffbestämmelsens definition av våld utgå från barnkon-
ventionens definition, vilket innebär att bestämmelsen inte enbart bör ta sikte på fysiskt
våld utan även psykiskt våld. Att införa en ny straffbestämmelse om misshandel mot barn
är bland annat motiverat utifrån att barn generellt sett är mer utsatta och sårbara än
vuxna. Barnet har ofta en särskild beroendeställning till gärningspersonen och brottet be-
gås ofta i hemmet, en plats där barnet ska kunna känna sig trygg och säker. Att bli utsatt
för våld av en vuxen i hemmet kan också innebära stora konsekvenser för barnets hälsa
och utveckling. Flera studier visar på samband mellan utsatthet i barndomen och sämre
psykisk och fysisk hälsa genom hela livet, vilket både innebär mänskligt lidande för den
enskilde men även kostnader för samhället i stort. Vid införandet av en straffbestämmelse
om misshandel mot barn vill Maskrosbarn framhålla vikten av kunskapshöjande insatser
gentemot rättsväsendet och utredande myndigheter om genomförandet av barnförhör
och bevisvärdering av barns utsagor. Maskrosbarn ser vidare ett behov av en översyn av
hela rättsprocessen utifrån ett barnrättsperspektiv för att bland annat utreda hur rätts-
processer kan barnanpassas och barns deltagande möjliggöras i större utsträckning än
idag.

Vid införandet av en ny straffbestämmelse om misshandel mot barn finns det även vid
denna brottstyp anledning att särreglera preskriptionstiden för brottet mot bakgrund av
de resonemang som redovisats ovan. Maskrosbarn vill i sammanhanget framföra att vi,
utifrån vår målgrupps behov, anser att preskriptionstiden för alla brott mot barn bör räk-
nas från den dag barnet fyller eller skulle ha fyllt 18 år om brottet är begånget mot en

YTTRANDE
2022-11-15
Dnr Ju2022/02651

person under 18 år och vid gärningstidpunkten var närstående till gärningspersonen. Vidare anser vi att preskriptionstiden ska avskaffas helt för vissa utvalda brott.

Sammanfattningsvis ser Maskrosbarn ett behov av att tillsätta en utredning för att överväga införandet av en särskild straffbestämmelse om misshandel mot barn. Inom ramen för denna utredning bör även frågan om preskription utredas.

Maskrosbarn

Sandra Patel Seropian
Påverkanschef

Linn Nordin
Sakkunnig i barnrättsfrågor